

jubileá

100. výročie narodenia Jozefa Blaskovicsa

Helena Markusková

Fakt, že na Slovensku už roky absentuje turkológ – historik, nie je žiadnou novinkou. Aj pri pohľade do minulosti môžeme len skonštatovať, že sme ich na Slovensku veľa nemali. Tých málo odvážlivcov, ktorí sa na túto mimoriadne náročnú cestu bádania vybrali, však dosiahli znamenité výsledky a jeden z nich si dokonca ako turkológ získal svetové renomé a uznanie. Bol to Jozef Blaskovics. Paradoxne sa ale jeho meno v našom prostredí neteší až takej popularite ako mená ďalších slovenských turkológov. Tento poznatok hádam súvisí s tým, že prežil podstatnú časť svojho života v Prahe a svoje práce zamerané na obdobie osmanskej expanzie nevenoval širokým masám, ale skôr odborným kruhom. Jozef Blaskovics však svoje aktivity neobmedzil len na turkológiu, ale pôsobil aj ako vysokoškolský pedagóg, jazykovedec a prekladateľ.

V júni roku 2010 sme si pripomenuli 100. výročie jeho narodenia. Na svet prišiel 12. júna 1910 v malej obci Imeľ, nachádzajúcej sa južne od Nových Zámkov v okrese Komárno. Aj keď o jeho mladosti veľa nevieme, je isté, že spočiatku nič nenaznačovalo, že sa raz z neho stane turkológ a k tejto profesii sa dopracoval relatívne neskoro. Potom čo v roku 1929 zmaturoval na gymnáziu v Komárne a vyštudoval učiteľský ústav v Bratislave sa pustil do diaľkového štúdia na Vysokej škole poľnohospodárskej v maďarskom Segedíne v odbore matematika – fyzika. Popritom pracoval ako učiteľ matematiky a fyziky a v priebehu rokov 1938 – 1950 vystriedal tri pôsobiská: Galantu, Pezinok a Bratislavu. Keď v roku 1943 ukončil diaľkové štúdium v Segedíne, vybral si úplne odlišný odbor štúdia, orientalistiku. V čase, keď ju začal študovať mal už 33 rokov, ale mal tiež pevnú vôľu a sen, ktorý si chcel splniť a v neposlednom rade i šťastie na vynikajúcich učiteľov a odborníkov. Najprv navštevoval kurzy na Univerzite Eötvösa Lóránda v Budapešti u profesorov J. Németha a L. Feketeho a po vojne (v období rokov 1945 – 1948) u profesora J. Rypku na Karlovej univerzite v Prahe, kde napokon v r. 1950 získal titul PhDr. za prácu „*Listiny Vysokej porty vo veci obsadenia Košíc, košickej a sedmohradskej dane v r. 1649-1672*“.

V roku 1950 začal pôsobiť ako odborný asistent na katedre orientalistiky Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe, kde viedol turkologické semináre. Na tomto mieste zotrval do roku 1975, s jeho odchodom do dôchodku sa dočasne skončilo aj obdobie výučby turkológie na tejto univerzite. Viedol tu praktické cvičenia z turečtiny, neskôr ako vedúci odboru prednášal základy všeobecnej turkológie, dejiny tureckých jazykov a tureckej literatúry vrátane 20. storočia. Blaskovics stál aj pri založení katedry maďarčiny na Karlovej univerzite v Prahe. Počas svojho pôsobenia na univerzite vychoval niekoľko generácií úspešných turkológov (okrem iných k jeho žiakom patrili aj Vojtech Kopčan). Jeho študenti sa zhodujú, že napriek svojim úspechom zostal skromným, ale za to výnimočným človekom, ktorý dokázal uchvátiť auditórium svojim rečníckym talentom. K študentom bol veľmi ústretový a udržoval s nimi priateľský vzťah, dokonca ho na jeho žiadosť volali familiárne „*Jóži báči*“. Viacerí spomínajú aj na to, ako ich zobral k sebe na návštevu do svojho pražského bytu, kde ich pohostil pravou tureckou kávou (vtedy veľkou raritou) a rozprával im svoje zážitky z ciest.

Blaskovics – pedagóg bol aj autorom početných učebníc. Zostavil učebnice maďarčiny, tureckého jazyka a súčasnej tureckej literatúry. Ako turkológ – jazykovedec vynikal v znalosti turkických jazykov, ovládal ich až deväť, zároveň bol aj znamenitým znalcom tzv. sijáketu, tajného a ťažko dešifrovateľného písma, ktoré v Osmanskej ríši

používali vo svojej korešpondencii sultán, veľkovezír a Vysoká Porta. Ako hosťujúci profesor prednášal na univerzitách v Budapešti, Bukurešti, Istanbule a v Ankare. Jeho znalosť tureckého i osmanského jazyka boli na takej úrovni, že učil tureckých študentov osmanskej turečtine. Počas svojej kariéry sa zúčastnil kongresov *Tureckej jazykovednej spoločnosti (TDK – Türk Dil Kurumu)* a *Tureckej historickej spoločnosti (TTK – Türk Tarih Kurumu)*, *Medzinárodného orientalistického kongresu v Moskve* (1960) a konferencií *P.I.A.C. (Permanent International Altaistic Conference)*. Bol dopisujúcim členom Tureckej jazykovednej spoločnosti, členom P.I.A.C., držiteľom čestného diplomu Tureckej republiky (1975) a čestným členom Tureckej Akadémie vied.

Aktivity Jozefa Blaskovicsa boli rozsiahle, prioritne sa venoval výskumu a vydávaniu prameňov k dejinám osmanskej nadvlády v Uhorsku. Ďalej sa zaoberal štúdiom tureckého jazyka, pričom sa osobitne zaujímal o výskyt turkizmov v slovenčine a češtine, zameriaval sa aj na výskum miestnych názvov tureckého pôvodu na Slovensku. Blaskovics bol aj autorom niekoľkých folkloristických štúdií. Venoval sa aj prekladom diel krásnej literatúry. Preložil viacero diel tureckých, azerbajdžanských, kazašských či perzských spisovateľov do slovenčiny, češtiny a maďarčiny. K najznámejším patria diela Sabahattina Aliho: *Ayran a Šťastný pes*, ďalej *Anatolské príbehy* a kniha *A magyarok története*, ktorá obsahuje preklad osmanského kódexu *Tarih-I-Üngürüs*.

K jeho najvýznamnejším prácam venujúcim sa obdobiu osmanskej nadvlády na Slovensku patria: *Rimavská Sobota v čase osmanskotureckého panstva* a *Az Újvári ejálet török adóösszeírásai*.

V práci *Rimavská Sobota v čase osmanskotureckého panstva* (1974) preložil a analyzoval 256 osmanských listín z obdobia rokov 1600 – 1686 viažucich sa k tzv. druhému osmanskému panstvu Rimavskej Soboty, k dobe, keď sa „dobrovoľne“ stala chássom jágerského beglerbega. Práca je mimoriadne dôležitá už len preto, že je prekladom vôbec najväčšej zbierky osmanských dokumentov zo slovenského územia. Blaskovics tieto listiny preložil a zároveň ich podrobil aj analýze, a to jednak po formálnej, ale aj po obsahovej stránke.

Dokumenty zaznamenávajú najmä poplatky, ktoré obyvatelia Rimavskej Soboty odvádzali jágerskému miestodržiteľovi, okrem toho nás informujú o rôznych potýčkach, problémoch a spôsoboch ich riešenia, vďaka čomu si môžeme utvoriť obraz o kvalite života obyvateľstva v čase osmanskej prítomnosti, o charaktere uhorsko-osmanských vzťahov ako aj o prístupe osmanskej moci ku kresťanským poddaným. Zaujímavosťou je, že dokumenty sú dvojjazyčné – obsahujú text v osmanskej turečtine aj v maďarčine, pričom záznam v maďarčine je stručným obsahom osmanského textu, ktorý si zapísali obyvatelia, aby vedeli, o čom daná listina pojednáva. Blaskovics pri porovnaní oboch textov zistil, že sa často nezhodovali. Najčastejšie sa líšili práve vo výške vyplatenej sumy, pričom na osmanskej strane existovala tendencia ku korupcii; väčšina úradníkov totiž v listinách zámerne zapísala nižšiu sumu, než akú reálne vybrali a zvyšok si jednoducho nechali, občas dokonca niektoré poplatky vôbec nezapísali, len ich zinkasovali (a to aj napriek opakovaným zákazom sultána Mehmeda IV., ktorý prísne trestal takéto zaobchádzanie s rájami).

Druhá práca *Az Újvári ejálet török adóösszeírásai [Turecký daňový súpis novozámockého ejáletu]* je prekladom a analýzou *defteru* [daňového súpisu] a *kännünnâme* [zákonníka] novozámockého ejáletu. Toto Blaskovicsovo dielo vyšlo až tri roky po jeho smrti, v roku 1993. Podnetom k tejto práci bola iniciatíva vtedajšieho riaditeľa novozámockého múzea Štefana Vidu, aby boli novozámocké deftery vydané tlačou, čo sa stretlo s pozitívnou odozvou zo strany Blaskovicsa.

Novozámocký defter je podrobným súpisom celého podmaneného územia novozámockého ejáletu. Spísaný bol v lete 1664, preto reflektuje stav osmanského panstva ešte pred Vašvársnym mierom, kedy sa rozloha územia v osmanskom područí značne

zmenšila. Tento súpis obsahuje všetky mestá, dediny, majere a ďalšie statky novozriadeného ejáletu, ktorý obsahoval 837 lokalít. V každej lokalite sa uvádza počet domov a domácností, mená dospelých (starších ako pätnásť rokov), práceschopných mužov, desiatky z poľnohospodárskych plodín, rozličné dane a poplatky.

Podrobný defter novozámockého ejáletu poskytuje vďaka Blaskovicsovmu prekladu mnohé cenné údaje. Tieto údaje sa týkajú demografie, administratívnej i poľnohospodárskej stránky života vtedajšieho obyvateľstva. Z hľadiska vlastivedného poskytuje defter možnosť posúdiť rozsah dobytého územia, počet obyvateľov a domácností, charakter poľnohospodárskej produkcie, druhy pestovaných plodín a chovaných domácich zvierat, výšku daní a poplatkov. Cenné je aj jeho porovnanie s inými prameňmi. Blaskovics ho porovnal s podrobným súpisom ostrihomského sandžaku z roku 1570, vďaka čomu získal informácie o zmene počtu a zloženia obyvateľstva a poľnohospodárskej výroby v priebehu jedného storočia. Novozámocké deftery a Blaskovicsova analýza poskytujú zaujímavé údaje aj pre štúdium socio-kultúrnych dôsledkov osmanskej expanzie na naše územie. Blaskovics zachytáva vo svojom diele množstvo drobností, niekedy len v bočných a stručných poznámkach, tieto ale pozornému čitateľovi umožňujú vytvoriť si pohľad na islamsko-kresťanské vzťahy domácich obyvateľov a ich nových tureckých pánov.

Nakoniec nemožno zabudnúť ani na veľmi sympatický Blaskovicsov skutok – na sklonku svojho života daroval časť svojej knižnice Múzeu Jána Thaina v Nových Zámkoch. Rozhodne to bol obdivuhodný krok od muža, ktorý dvadsaťpäť rokov pôsobil na Karlovej univerzite a vyše štyridsať rokov strávil v Prahe, teda relatívne ďaleko od svojho rodiska.

Blaskovicsova knižnica obsahuje 3 625 kníh, ktoré ich majiteľ zozbieral počas svojho života a početných zahraničných ciest. Vďaka tomu sa z knižnice novozámockého múzea stala najlepšie vybavená orientalistická knižničná zbierka na Slovensku. Podstatné miesta v nej zaberajú rôznajazyčné slovníky, cestopisy a orientálne rukopisy. Môžeme tu nájsť šesťdesiatpäť slovníkov, celoslovenskou raritou je slovník Krymsko–tatársko-ruský písaný na písacom stroji od Muzaffarova. Orientalistickú časť knižnice zastupujú štyri vzácne rukopisy a sedem tlačí. Ide o rukopisy od Ibn Kemala Pašu z roku 935 hidžry (1529), Gena Jahya Bega (1591), Handiho (1590) a Nabiho. Pre turkológov sú nesporne zaujímavé Blaskovicsove diela doplnené o jeho rukopisné poznámky, ako aj mapy, ktoré zostavil, a rukopisy jeho prednášok či prekladov osmanských dokumentov. Túto sekciu dopĺňajú diela a separáty československých, maďarských, ruských i tureckých turkológov. Mnohé z nich obsahujú aj venovanie (občas veľmi invenčné a vtipné ako v prípade J. Kabrdu) a podpisy autorov. Blaskovicsova knižnica je tak hodnotným zdrojom informácií pre záujemcov o spoznanie osmanských dejín, zároveň nám vďaka autorovým osobným poznámkam odhaľuje aj jeho súkromnú stránku a dotvára tak obraz tohto človeka, ktorý svoj mimoriadne činnorodý život dožil v Prahe, kde 6. júla 1990 vo veku osemdesiat rokov zomrel.

Ak si aj pri príležitosti výročia narodenia Jozefa Blaskovicsa nespomenieme na úspešného vedca a pedagóga, mali by sme si aspoň spomenúť na človeka obdareného pevnou vôľou, schopnosťou snívať a svoje sny aj naplňať (bez ohľadu na vek či prekážky režimu) a hlavne na človeka, ktorý dokázal sklbiť rodinný život s vedou a popri všetkých svojich úspechoch i povinnostiach zostal skromným a priateľským.